

BİR ADLANDIRMA ÖĞESİ OLARAK ORGAN ADLARI*

Asiye Mevhibe ÇOŞAR**

ÖZET

Bu çalışmada belirtisiz isim tamlaması kalıbında kullanılan organ adları, ürettikleri ada bağlı olarak değerlendirilmektedir. Organ adları, yan anlamlardan yararlanma, somutlaştırma, türü ifade etme yolu ile söz varlığına katkıda bulunur. Buna göre organ adları, bitki, organ/organda bölüm, eşya, yiyecek, renk, yer, giysi, meslek adları yapmakta kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler:organ adları, belirtisiz isim tamlaması, adlandırma

THE ORGAN NAMES AS AN ELEMENT OF NAMING

ABSTRACT

In this study, the organ names used in undefined noun phrases are considered in terms of the names day produce. The organ names contribute to the word wealth by means of concretization, expressing the kind and making use of secondary senses. According to this, the organ names are used in order to form names for plants, organs/parts of an organ, belongings, food, colour, place, cloth, and jobs.

Key words: organ names, undefined noun phrase, naming

Yunus'un dilinde "Ete kemiğe büründüm/Yunus diye göründüm" mısraları ile beden, ruha giydirilmiş bir elbise olarak karşımıza çıkar.

Türkçe Sözlükte beden; '*canlı varlıkların maddi bölümü, vücut*' ve '*vücutun, baş, kol ve bacak dışında kalan bölümü, gövde*' şeklinde tanımlanmaktadır¹. Aynı yerde organ kelimesi için '*Canlı bir vücutun, belirli bir görev yapan ve sınırları kesin olarak belirlenmiş bölümü, uzuv*' ifadesi yer alır². Bu anlamda bugün Türkçede organ

* Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, *Türk Kültüründe Beden Sempozyumu*'nda (04-05 Nisan 2007) "Organ Adlarının Adlandırma Ögesi Olarak Kullanılışı" adıyla sunulan bildiriden genişletilerek hazırlanmıştır.

** Doç. Dr. KTU, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Türkçe Sözlük, 1.C, TDK Yay., Ankara 1988, s.162.

² Age., 2.C, s. 1114.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

kavramı etrafında hatıra gelen sözcüklere bakıldığında bunların “bedeni oluşturan parçalar” sayıldığı görülür³.

Organ adları⁴, diller arası akrabalığın belirlenmesinde zamirler, sayı ve akrabalık adlarıyla birlikte ele alınan ögeler olarak ölçüt değeri taşır⁵. Bunun yanında insanların kendini tanıma ve ifade etme ihtiyacı ile ortaya çıktığı düşünülen organ adları temel söz varlığı⁶ içinde de önemli bir yer tutar. Türkçe söz varlığı bakımından, oldukça eski olan bu kelimeler, Eski Türkçe metinlerden günümüze çok değişmeden gelmiştir. Türkçenin farklı dil ve kültürlerle etkileşimde bulunduğu ve yabancı kelime etkisini yaşadığı uzun süreçlerde de tamamına yakını Türkçe olan organ adlarının bu özelliği koruduğu görülmektedir⁷.

Toplum yaşamında yeni ortaya çıkan varlık, kavram, iş ya da oluşları ifade etmek üzere, bir dilin kendi sistemi içinde iki yola

³ Biyolojide organ, belirli bir görevi veya görevler bütünü yapan doku grubu kabul edilir. Latince organum, "alet, araç" sözcüğünden türeyen kelime (<http://medikalsozluk.com/organlar>) tıbbi literatürde “değişik dokulardan oluşan birim” olarak tanımlanmakta ve bu tanım, dokuların bir araya gelmesiyle oluşan daha geniş fonksiyonlu birim olarak da genişletilebilmektedir. Şermin Kalaycı, *Histoloji*, Uludağ Üniversitesi Yay., 1986, s. 4. Burada “foksiyonel olmak” fikri dikkat çekicidir. Bu anlamda bir dil ögesi olarak organ adları içinde sayılan saç, sakal, yüz gibi kelimeler doğrudan işlevleri olmaması bakımından ayrılmaktadır. Belki bir dil çalışması içinde bu tür kelimelerin organ adı sayılması bedeni oluşturan parçalar olarak görülmeleri ile açıklanabilir.

⁴ Levent Doğan, organ adlarını “Ana ve Ara Temel Kelimeler” olarak ayırmıştır. Bu bağlamda ağız, ayak, baş/kafa/kelle, burun, dil, diş, el, göz, kulak, saç, kalp/yürek, yüz/çehre/beniz temel organ adları; boyun, diz, dudak, parmak, sakal ara temel organ adları olarak incelenmiştir. bk., “Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme -Ana ve Ara Temel Kelimeler” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, S.1, Haziran 2005, s.142-163.

⁵ Dillerin akrabalığı için sayı sisteminde birden beşe veya birden ona kadar sayılar, şahıs zamirleri, akraba adları ve vücut adları benzer olmalıdır. Fuat Bozkurt, *Türklerin Dili*, İst., s.39’dan Fuzuli Bayat, *Türk Dili Tarihi*, Ankara 2003, s. 28. Ayrıca http://www.1001kitap.com/Turkce/Feyza_Hepçilingirler/turkce_dilbilgisi/turkce1103.html, 30.10.2007.

⁶ “temel kelimeler” kavramının tanımları için bk.:Levent Doğan, *agm.*, s.141.

⁵ Cahit Başdaş, “Türkçe Organ Adlarında kelime Sonu -k Ünsüzü ve Çokluk”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 5, Mart 2004, s. 53.

⁶Levent Doğan, *agm.*, s.153.

⁷Doğan Aksan, *Türkçenin Gücü*, Bilgi Yay., Ankara 1990, s. 30.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

başvurulur. Bunlardan ilki kelime yapımı; ikincisi ise, dilin söz varlığındaki mevcut öğelere yan anlamlar yüklenmesidir⁸. İşte bu anlamda organ adları, çeşitlilikleri ve yeni kavramları karşılama kullanılışları bakımından işlevseldirler. Bitki, hayvan, eşya, yemek-yiyecek ve yer adlarından benzetme ilgisiyle buldukları çok sayıda deyim kadar geniş bir kullanım alanında organ adlarının işlevi dikkat çekicidir. Ana çizgileriyle bu işlevler şu şekilde belirlenebilir:

1. Organ adları, kendileriyle ilgili bir aracı gösteren eşya adlarını karşılama hem birleşik kelime hem de türemiş kelime üretmeye elverişlidir: *başlık, gözlük, kolluk⁹, dizlik, kulaklık, ayakkabı, baş örtüsü, diz örtüsü, el feneri, kol saati vb.*

2. Söz varlığındaki mevcut öğelere yan anlamlar yüklenmesi noktasında organ adları “anlamsal gelişebilirlik”¹⁰ bakımından da dikkat çekicidir.

Organ adlarının somutlaştırma¹¹ yoluyla doğaya uygulanması sonucunda coğrafya terimlerine kaynaklık ettiği ve yan anlamlar kazandığı görülür. Dil, burun, bel, boğaz, sırt gibi organ adları, birlikte kullanıldıkları kelimelerle yer adları oluştururlar¹²: *Dil ovası, İstanbul Boğazı, Boğazköy, Bel dibi, Göztepe* gibi.

3. Çokanlamlılığı doğuran aktarmalarda tabiattaki nesnelere arasında aktarmalar görülür. Organ adları deyim üretiminde de önemli bir rol oynar. Dilde eski çağlardan beri kullanılmakta olan organ adları deyimlerin yapısında kurucu öge olarak yer alır¹³: *eli ayağı tutmamak, yüreği ağzına gelmek, göğüs germek, malın gözü vb.*

4. Atasözlerinde de somutlaştırmalar için organ adlarına başvurulduğu gözlenir. Atasözlerinde organ adları doğrudan kullanıldığı gibi *-kolu kırık işlemiş, gönlü kırık işlememiş-* yan

¹⁰ Levent Doğan, *agm.*, s.154. Çokanlamlılık olarak da adlandırılabilir bu konu için bk. Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara 1990 ve Mehmet Aydın, *Dilbilim El Kitabı*, 3F Yay., İstanbul 2007.

¹¹ “Somutlaştırma”, temelde soyut kavramların çeşitli davranış ve duyguların somut göstergelerle dile getirilmesi, böylelikle daha canlı ve daha etkili bir biçimde anlatılmasıdır. Somutlaştırmalar yoğun olarak deyimlerde de görülen bir anlam olayıdır. Mehmet Aydın, *age.*, s.90.

¹² Doğan Aksan, *age.*, s.118.

¹³ Deyimlerde organ adlarının kullanımına ilişkin başlı başına bir çalışma olmak üzere bk. Fatma Özkan- G. Şadiyeva, “Somatik Deyimler”, *Bilig*, Kış 2003, S. 24, s.135-137.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

anlamı ile de kullanılabilir *-başına gelmeyen hoşuna gelir-*. Öte yandan söz konusu atasözlerinde insanlara özgü organ adları yanında hayvanlara has organ adları da kullanılabilir: *Kedinin kanadı olsaydı serçenin adı olmazdı.*

Görüldüğü gibi zengin kullanım alanıyla organ adları çok yönlü anlatım imkanı sunar. Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde kullanılan organ adları işlev bakımından ele alınarak bir adlandırma ögesi olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Türkçe Sözlükten¹⁴ tespit edilen belirtisiz isim tamlaması kalıbında 4332 kelimedeki organ adlarının kullanılışı incelenmiştir. Burada belirtisiz isim tamlaması kalıbı, kelime üretme işlevi ile dikkat çeken bir yapı olması sebebiyle seçilmiştir¹⁵. Organ adları ile kurulmuş 407 adet belirtisiz isim tamlaması olduğu görülmüş; organ adları tamlayan ve tamlanan olmalarına göre ayrılmış, ürettikleri kavram veya nesne adına göre ayrıca değerlendirilmiştir.

Türkçe Sözlükte, belirtisiz isim tamlamasında tamlayan ve tamlanan olmasına göre farklı anlamlarıyla baş (98), göz (54), el(43), ayak(39), ağız(38), kulak(28), diş(40), dil(59), burun(13), parmak(13), dudak(11) kez kullanılmıştır.

Bu çalışmada başta göz, el, ayak, kulak, diş ve dille kurulan belirtisiz isim tamlamaları ürettikleri ada bağlı olarak değerlendirilecektir. Örneklerin seçiminde insan ve hayvan organlarına ilişkin bir ayrıma gidilmemiştir. Burada temel anlamları yanı sıra zaman zaman kimi yan anlamları ile de kullanılan kelimelerin doğrudan organ adı işlevi ile yer aldıkları tamlamalar tasnife tabi tutulmuştur. Tasnife giren örnekler yanında başlık altlarında yer almayan örneklerden oluşan bir sözlük çalışmanın sonunda yer almaktadır.

Organ adlarının belirtisiz isim tamlaması kalıbında yeni kavram karşılama üretkenliği şu başlıklar altında toplanmıştır.

1. Bitki Adları

1.1. Organ adları, belirtisiz isim tamlaması kalıbında en çok hayvan adları ile birlikte kullanılır. Organ adının tamlanan görevinde

¹⁴ Türkçe Sözlük(TS) I-II, TDK Yay., Ankara 1990. *Ayrıca tamlamaların kontrolü için Temel Türkçe Sözlük* (1-2-3-4, Tercüman Gazetesi Yay., İstanbul 1991) ve *genel ağdaki Güncel Türkçe Sözlük*(GTS)(<http://www.tdk.gov.tr>) kullanılmıştır.

¹⁵ Burada değerlendirilecek malzemenin bir kısmı, A. Mevhibe Coşar, *Türkçe İsim Tamlamalarının Tasnifi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 1993'ten alınmıştır.

kullanıldığı, tamlayıcısının hayvan adı olduğu tamlamalar bitki adı üretebilir:

tamlayan + tamlanan ----- kavram adı¹⁶

hayvan adı + organ adı ----- bitki adı

aslan *kuyruğu*, domuz *kuyruğu*, sığır *kuyruğu*, katır *kuyruğu*, buzağı *burnu*, it *burnu*, kuş *burnu* dana *ayağı*, keçi *ayağı*, kedi *ayağı*, kurt *ayağı*, kuzgun *ayağı*, turna *ayağı*, deve *tırnağı*, domuz *tırnağı*, kurt *tırnağı*, katır *tırnağı*, tilki *tırnağı*, domuz *kulağı*, eşek *kulağı*, fil *kulağı*, fare *kulağı*, ayı *kulağı*, keçi *kulağı*, kuzu *kulağı*, tavşan *kulağı*, kurt *kulağı*, öküz *kulağı*, sığır *kulağı*; geyik *dih*, köpek *dih*, kuş *dih*, öküz *dih*, sığır *dih*; kartal *pençesi*, aslan *pençesi*, kurt *pençesi*; kartal *tüyü*, tavşan *memesi*; kedi *ayası*, köpek *ayası*, kurt *bağrı*, koç *boynu*; koç *boynuzu*; tavşan *bıyığı*, deve *dişi*; tavuk *gözü*, koyun *gözü*, horoz *gözü*, öküz *gözü*, sığır *gözü*; turna *gagası*; kuzu *göbeği*, koyun *göbeği*

1.2.Bitki adı üretiminde diğer bir yapı, tamlananı bitki adı olan bir kelimedede tamlayanın organ adı olduğu yapılardır

organ adı + bitki adı ----- bitki adı

baş lahanası; *beşparmak* otu; *bingöz* otu; *burun* otu; *ciğer* otu; *dalak* otu; *diş* otu, *göz* otu, *kasık* otu

1.3. Unvan adları gibi kimi varlık veya cins adı bildiren kelimelerin organ adları ile birleşmesi ile bitki adları üretilir.

unvan adı + organ adı ----- bitki adı

cin *saçı*, *gelin saçı*, şeytan *saçı*; er *dişi*; hanım *eh*; kaynana *dih*; kız *kalbi*,

2. Organın veya Bir Parçasının/Bölümünün Adı

2.1. Tamlayanı veya tamlananı organ veya vücutta bulunan elemanlardan birinin adı olan tamlamalar organın bir bölümü veya parçasını karşılayan adlar üretebilir.

organ adı + organ adı ----- organın bir parçası

ayak bileği, *ayak tabanı*, *diş eti*; *burun kanadı*; *baldır kemiği*, *beyin karıncaları*, *bilek damanı*; *el ayası*; *göz dişi*, *göz kuyruğu*, *göz benleri*; *kulak memesi*; *meme başı*, *meme bezi*; *mide ağzı*; *tırnak kemiği*

¹⁶ Bu kalıp, sadece bir kez burada kullanılacak, bundan sonra tamlama kurucuları, temsil eden öğelerle gösterilecektir. Ayrıca tamlamaların yazılışında unsurların belirtilmesi için ayrı yazım tercih edilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

2.2. Tamlananı organ adı; tamlayanı sayı, yer, hayvan, kavram veya nesne adı olup organın bir bölümünü veya parçasını karşılayan adlar üretilebilir. Burada genellikle söz konusu organın işlevine dayalı bir adlandırma vardır.

sayı/yer/hayvan/yiyecek/eşya adı+organ adı----organın bir parçası

balık *kulağı*; üzengi *kemiği*; *tırnak* yeri; işaret *parmağı*, gösterme *parmağı*, orta *parmağı*, serçe *parmağı*, şahadet *parmağı*, yüzük *parmağı*; akıl *dişi*, fil *dişi*, köpek *dişi*, kuzu *dişi*, süt *dişi*, peynir *dişi*, yirmiyaş *dişi*

2.3. Organın bir parçası ifade edilmek istendiğinde aynı anlamda farklı kullanılışlar da göze çarpar. Bu defa tamlanan yer, nesne, eşya adı olabilmektedir.

organ adı + yer, nesne, eşya, renk adı-----organın bir parçası

ağız tavanı; *ayak* ucu, *ayak* tarağı; *diş* tacı, *diş* koğuku, *diş* özü; *baş* taşı¹⁷; *bacak* kalemi; *bağırsak* askısı; *beyin* orağı, *beyin* üçgeni; *burun* kamışı, *burun* deliği, *burun* boşlukları, *burun* zarları, *burun* perdesi; *çene* çukuru; *damak* eteği; *diz* kapağı; *dudak* çukuru; *ense* kökü; *göbek* bağı; *göğüs* kafesi; *göz* pınarı, *göz* kapağı, *göz* yaşı, *göz* yuvarı¹⁸, *göz* karası, *göz* akı, *göz* bebeği; *kulak* yumuşağı, *kulak* kıkırdağı, *kulak* tozu,¹⁹ *kulak* davulu; *meme* süngeri; *mide* kapısı

3. Eşya, Araç-gereç Adları

3.1. Tamlayanı organ adı, tamlananı eşya, araç-gereç, bitki adı olan tamlamalarla tamlanan cinsinden kelimeler üretilebilir. Burada eşya, araç- gereçten maksat giyim kuşam, teknik malzemeler ve malzeme aksamına ait kelimelerdir.

organ adı + eşya araç-gereç, bitki adı ----eşya araç-gereç, bitki adı

ağız otu, *ağız* törpüsü, *ağız* tüfeği; *ayak* havlusu, *ayak* kabı, *ayak* keseri, *ayak* makinesi; *baş* bezi, *baş* örtüsü, *baş* havlusu, *baş* bıçağı; *bağır* yeleği; *dudak* boyası; *diş* fırçası; *diz* bağı; *el* arabası, *el* bezi, *el* duşu, *el* feneri, *el* freni, *el* kitabı, *el* kantarı, *el* değirmeni, *el* siperi, *el* taşı, *el* oltası, *el* yazması; *göbek* bağı; *göz* otu, *göz* boncuğu, *göz* demiri; *kulak* çivisi, *kulak* demiri, *kulak* tıkaçı; *kol* demiri, *parmak* alfabetesi; *tırnak* makası; *topuk* demiri; *yüz* kalıbı, *yüz* örtüsü

3.2. Tamlayanı hayvan, eşya araç-gereç adı, tamlananı organ adı olunca eşya , araç-gereç adı üretilebilir:

¹⁷ *kafa* taşı ile aynı anlamda.

¹⁸ *göz* yuvası ve *göz* çukuru ile aynı anlamda.

¹⁹ *kulak* düzü ile aynı anlamda.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

hayvan /meslek/eşya/nesne adı+organ adı ----- eşya, araç-gereç adı

balık *gözü*, kedi *gözü*, palamar *gözü*, terazi *gözü* ; ıkırıkı *kulağı*; deve boynu; düven *dişi*, duvar *dişi*, eşek *sırtı*; havan *eĐ*; horoz *ayağı*, duvar *ayağı*, sac *ayağı*, domuz *ayağı*; kaltak *kaşı*; karga *burnu*, ko *başı*, ko boynuzu; kuş *kanadı*; kuzu *derisi*; keçi *tırnağı*, domuz *tırnağı*, ayna *tırnağı*, domuz *tırnağı*, leylek *gagası*, sıçan *kuyruğu*, tavuk *kanadı*, kuş *kanadı*; terazi *diğ*, kilit *diğ*; yılan *başı*

4. Yiyecek-yemek Adları

4.1. Tamlananın organ adı olduğu bazı durumlarda tamlayan hayvan adı olabilir. Bu durumda bazen benzetme ilgisi kurulur bazen de doğrudan bir hayvanın yenilebilir bir bölümü adlandırılır.

hayvan adı + organ adı ----- yemek-yiyecek adı

koyun *göbeği*, kuzu *göbeği*, karga *beyni*, keçi *boynuzu*; güvercin *budu*; kuzu *başı*, kuş *başı*; kuzu *ciğeni*; kedi *diğ*; keçi *memesi*; ,tavuk *göğsü*; tilki *tırnağı*; tilki *kuyruğu*

4.2. Tamlananın organ adı olma durumunda tamlayan yer veya unvan adı olabilmekte, böylece yemek- yiyecek adı üretilebilmektedir.

yer-unvan adı + organ adı ----- yemek-yiyecek adı

hanım *parmağı*, vezir *parmağı*, gelin *parmağı*; hanım *göbeği*, kadın *göbeği*; edirne *diğ*; dilber *dudağı*, kadın *budu*

4.2. Tamlayan ve tamlananın yemek-yiyecek adı olduğu durumda ağırlıklı olarak organa dayalı benzetme ilgisi söz konusudur. Bu durumda tamlayan yiyecek veya tat adı olabilmektedir.

organ adı + yiyecek –tat adı ----- yemek-yiyecek adı

dil peyniri; *parmak* tatlısı, *parmak* üzümü; *diş* bademi, *diş* buğdayı; *döŐ* gömü

yiyecek + organ adı ----- yemek-yiyecek adı

süt *başı*

5. Renk Adları

5.1. Organ adlarının hayvan adları ile kullanılması sonucu hayvan organının rengine atıf yapılarak ara renklere ilişkin benzetmeye dayalı adlar üretilir. Burada *yavru ağzı* örneği için yavru kelimesi canlı varlık anlamı ile düşünülebilir²⁰

²⁰ Yavru: Yeni doğmuş insan veya hayvan; çocuk, evlat; bir Őeyin küüğu anlamlarında kullanılmaktadır. Türkçe Sözlük, 2.C, s.1608.

hayvan adı + organ adı ----- renk adı

deve *tüyü*; fil *dişi*; güvercin *gerdam*; güvercin *boynu*; güvercin *göğsü*, kumru *göğsü*; ördek *başı*; ördek *gagası*, turna *gözü*; *yavru ağız*

6. Hayvan Adı

6.1. Belirtisiz isim tamlaması kalıbındaki hayvan adlarını az sayıda olsa da organ adları ile kurulduğu görülür.

organ adı + hayvan adı ----- hayvan adı

dil balığı, *baş* biti, *bağırsak* solucanı

hayvan adı + organ adı ----- hayvan adı

dana *burnu*

yer adı + organ adı ----- hayvan adı

deniz *kulağı*, deniz *perçemi*

7. Mekan Adları

7.1. Organ adları isim tamlaması kalıbında özel isim olarak da kullanılabilen yer adları, mekan bildiren adlar üretebilmektedir. Bu durumda çoğu zaman organa adına tamlayan veya tamlanan durumunda bir coğrafi ad eşlik eder.

Dil ovası, *Göl* başı; *baş* noktası, *baş* ucu, *çıban başı*; *göl ayağı*, *kıyı dihi*; *ayak* ucu, *ayak* yolu; *deniz kulağı*, *kulak* erimi; *dört* yol *ağız*, *kurt ağızı*, *yanardağ ağızı*, *duvar dişi*; *el* erimi; *göz* erimi, *kemer gözü*, *torpido gözü*, *tütsü gözü*; *ocak kaşı*, *taban düzeyi*

8. Deyimler

Organ adlarının mecaz anlamlarıyla kullanıldıklarında deyim üretmeye elverişli oldukları farklı araştırmalarla tespit edilmiş ve vurgulanmıştır²¹. İncelemeye konu olan belirtisiz isim tamlaması kalıbında organ adı ile yapılan, sözlük kısmında geniş biçimde yer verilen mecazlara dayalı deyimlerin örnekleri şu şekildedir:

ağız alışkanlığı, *ağız* birliği, *ağız* dalaşı,, *ağız* kalabalığı, *ağız* kavafi, *ağız* tadı, *ağız* gevşekliği, *düşman ağızı*; *ayak* kirası, *ayak* üstü, *ayak* işi; *arap saçır*, *baş* sağlığı, *baş* belası; *dil* yarası, *dil* sürçmesi, *dil* pelesengi, *dil* ucu; *yürek* acısı, *kalp* ağrısı; *el* şakası, *el* kiri, *el* çabukluğu; *göbek* bağı; *göz* dağı, *göz* hakkı, *göz* kararı; *kulak* dolgunluğu, *kulak* misafiri; *yüz* akı, *yüz* karası...

²¹ Bk. Fatma Özkan, Mehmet Aydın ve Doğan Aksan, adı geçen çalışmalar.

9. İki ve Daha çok İşlevli Adlar

Tamlayanı veya tamlananı organ adı olup iki ayrı işlevle kullanılan tamlamalar, mesela, hem organın parça/bölümüne hem organla ilgili bir hastalığa işaret edebilmektedir. Aynı şekilde hem eşya veya hastalık adı, hem mecaz anlamlı bir deyim karşılığı olabilmektedir. Burada hayvan, organ, yer, durum ve renk adlarının kullanıldığı örnekler tespit edilebilmektedir.

aslan *ağzı*, kaz *ayağı* (eşya/bitki); baş ağrısı (hastalık/deyim); at kuyruğu (bitki/süsleme); çıban başı (yer/ deyim); deniz *kulağı* (bitki/hayvan/yer[coğ.]) ; er *dişi* (durum/bitki); fil *dişi* (organ bölümü/reng); göbek bağı(organ/ eşya/deyim) ; *göz* ağrısı, *kalp* ağrısı (hastalık/deyim); *göz* altı (organ bölümü/ deyim); *göz* bebeği (organ bölümü/deyim); *göz* dağı (eşya/deyim); *göz* karası (organ bölümü/hastalık adı); kaynana dili (bitki/süsleme); kaz *ayağı*. (bitki/reng/eşya); kedi *gözü* (eşya/maden); koç boynuzu (eşya/bitki); kuş *başı* (yemek/ yağış türü); kuş *kanadı*(eşya/hastalık);şeytan *turnağı* (bitki/organda parça)

SONUÇ

Öncelikle denilebilir ki; organ adlarının adlandırma ögesi olarak kullanılma durumu ve sıklığı Türkçenin “çokanlamlılık” özelliğine sahip bir “ayrıntılı anlatım dili”²² olduğunun kanıtıdır.

Burada, belirtisiz isim tamlaması kalıbında, organ adlarının tamlayan veya tamlanan durumunda olduğu 70 bitki, 68 organ/organda bölüm, 71 eşya, 28 yiyecek, 10 renk adı, 22 yer/mekan adı, 16 ikili kullanım ve 67 deyimleşmiş ifade tespit edilmiştir. *Baş* ağrısı, *bağırsak* ingini, domuz *burnu* gibi az sayıda da olsa hastalık adı mevcuttur. Öte yandan çalışma sırasında aynı kalıpta temel organ adlarının yan anlamları ile kullanıldığında giysi, mesleğe dayalı unvan adları yapmakta da kullanıldığı tespit edilmiştir²³.

Adlandırma amacıyla yan anlamlardan yararlanma, somutlaştırma, türü ifade etme yoluyla organ adlarının söz varlığına katkısı buradaki başlıklarla ve sayılarla sınırlı değildir. Sadece isim tamlaması yapısındaki sınırlandırılmış bu değerlendirme, dilin türetme, kelime birleştirme imkanları göz önüne alındığında ikilemelerden ata sözü ve kalıp sözlere, türlü kelime gruplarına varıncaya kadar çok yönlü bir kullanım alanına ait çok sayıda örneği hatıra getirecektir.

²² Doğan Aksan, *age.*, s.38

²³ Çalışmanın sözlük kısmı bu konuda fikir verecek örnekleri de içermektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Bütün bu örnekler, adlandırmaya katkıları yanında dilin konuşucularının tabiata, hayata bakışına, kendini ifade ediş biçimine ilişkin ipuçlarını barındırmasıyla da kayda değerdir. Yukarıda ele alınan sınırlı veri de gerek bitki, yiyecek ve gerekse eşya adlarında organ adlarının çoğunlukla hayvan adlarıyla birleştirildiğini, hayvanlara ait organ adlarının özellikle bitki adlandırılmasında tercih edildiğini göstermektedir. Bu değerlendirmeler, tabiatla iç içe bir yaşamın ve yoğun gözlem gücünün göstergeleri olarak karşımızda durmaktadır.

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara 1990 .

AKSAN, Doğan, *Türkçenin Gücü*, Bilgi yay., Ankara 1990.

AYDIN, Mehmet, *Dilbilim El Kitabı*, 3F Yay., İstanbul 2007.

BAŞDAŞ, Cahit, “Türkçe Organ Adlarında kelime Sonu -k Ünsüzü ve Çokluk”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 5, Mart 2004, s. 53-64.

BAYAT, Fuzuli, *Türk Dili Tarihi*, Ankara 2003.

COŞAR, A. Mevhibe, *Türkçe İsim Tamlamalarının Tasnifi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul 1993.

DOĞAN, Levent, “Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme Ana ve Ara Temel Kelimeler”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.:6, S.:1 Haziran 2005, s.142-163.

<http://medikalsozluk.com/organlar>)

KALAYCI, Şermin, *Histoloji*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 1986.

ÖZKAN F. - ŞADİYEVA G., “Somatik Deyimler”, *Bilig*, Kış 2003, S. 24, s.135-137.

Temel Türkçe Sözlük I-II-III-IV, Tercüman gazetesi Yay., İstanbul 1991.

Türkçe Sözlük I-II, TDK Yay., Ankara 1990.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

SÖZLÜK

- ağız alışkanlığı:** Çok söylendiği için bir sözü çok kullanma durumu (TS, s.37).
- ağız birliği:** Bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşma, söz birliği (TS, s.27).
- ağız dalaşı :** Ağız kavgası, karşılıklı atışma, bağrışma, dil dalaşı (TS, s.24) .
- ağız dolusu :** Ağızın alabileceği kadar; (küfür için) birbiri ardınca, bir çok; ehemmiyetsiz, hükümsüz bir çok söz (TS, s.24; TTS, s.284) .
- ağız gevişi:** Dile dolama (TTS, s. 418) .
- ağız gevşekliği :**Boşboğazlık (TTS, s. 419) .
- ağız kahyası :**Birinin söyleyeceği sözlere karşın kimse (TS, s.24) .
- ağız kalabalığı :** Birbirini tutmayan gereksiz sözler (TS, s. 25) .
- ağız kavafi :**Karşıındakini kandırmak için gerekli gereksiz çok söz söyleyen (TS, s.24).
- ağız kavgası :**Karşılıklı ağır sözler söyleyerek yapılan çekişme,atışma, dil kavgası (TS, s.24) .
- ağız kokusu :**Bir kimsenin çekilmez davranışları, istekleri, sözleri (TS, s. 25) .
- ağız nişanı :** Yalnız sözle yapılan nişanlanma (TS, s. 24) .
- ağız otu :**Topları ateşlemeye yarayan madde. Topları ateşlemek için falyaya konulan ve barutun patlamasına sebep olan madde (TTS, s.15-1018; TS, s.25-27) .
- ağız ölçüsü :**Herkesin hal ve durumuna göre söylenmesi lazım gelen söz (TTS, s.1029).
- ağız patlangıcı :** Gıcırılı sakız (TTS, s.1056) .
- ağız şakası :** Sözle yapılan şaka (TS, s. 4) .
- ağız tadı :** Dirlik düzenlik, iyi geçinme veya rahatlık (TS, s.24) .
- ağız tatsızlığı :** Bir topluluk içinde geçimsizlik (TS, s.24).
- ağız tavanı :** Damak (TTS, s.1316) .
- ağız törpüsü :** (törpünün)Kaba cilaya yarayan çeşidi (TTS, s.1383) .
- ağız tüfeği:**Mermileri şiddetle üflenerek fırlatılan bir çeşit tüfek taslağı (TS, s.24) .

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- ağız tütünü** : Keyif için ağızda çiğnenen bir tür tütün (TS, s. 24).
- ağız ünlüsü** :Geniz yoluna kaymadan çıkan a,o,u,ı,e,ö (TS, s.27).
- akciğer göbeği** : Ak ciğerin iç yan yüzünün hemen arkasında bronş, sinir ve damarların girip çıktığı yer (TS, s.33) .
- akciğer kesecikleri** :Ak ciğer lopçuğunun parçaları; bronşçukların son bölümü (TS, s.3)
- akciğer lopçuğu** :Birçok ak ciğer keseciğinin birleşerek oluşturduğu parça (TS, s.33).
- akciğer peteği** :Ak ciğerlerde solunumda gaz alış verişini sağlayan, hava borucuklarının sonunu oluşturan kesecik (TS, s.33).
- akıl dişi** : Yirmi yaş sıralarında altlı üstlü ve sağlı sollu, en içeride çıkan azı dişi, yirmi yaş dişi (TS, s.33).
- alın karası** :Talihsizlik (TTS, s. 645).
- arap saçı** : Çözümlemeyecek kadar karışık durum (TS, s. 33) .
- aslan ağzı** :Havuz kenarlarına konulan ve ağzından su akan aslan biçiminde süs taşı; sıracı otugillerden, türlü renkte, güzel, kokusuz çiçekleri olan bir bitki (TS, s. 94) .
- aslan kuyruğu**:Ballı babagillerden, eskiden hekimlikte terletici olarak kullanılan bir bitki, yer pırasası (TS, s. 94).
- aslan pençesi**:Gülgillerden, sarı, beyaz çiçekli bir yabani bitki(TS, s. 9)
- asma bıyığı** :Asma dallarının çevresine tutunmasına yarayan yeşil uzantılar, sülük (TS, s. 95).
- at kafası** : Ahmaklık, beyinsizlik (TTS, s. 63) .
- at kuyruğu** :Bir cins bitki, Arapçada ‘emsuh’ da derler. Kadınların saçlarını başın arka tarafına toplayarak yaptıkları saç şekli (TTS, s. 63-66-777). Ayrık otunun bir çeşidi, boğumluca (TS, s.103).
- ayak altı** :Gelip geçenlerin çok olduğu yer (TS, s.110) .
- ayak bağı** :Bir yere veya bir işe gidilmesine engel olan şey (TS, s.108)
- ayak bastı parası** :Bir yere dışardan gelen insan ve eşyadan alınan vergi, toprakbastı parası (TS, s.110) .
- ayak bileği** :Baldır kemikleriyle tarak kemikleri arasında bulunan ve yedi kemikten

- oluşan ayağın arka bölümü (TS, s.108) .
- ayak divanı** : Olağanüstü hallerde acele olarak kurulan meclis (TTS, s.275; TS, s 109).
- ayak havlusu** :Ayağı yıkadıktan sonra kurulamak için kullanılan havlu (TS, s.154) .
- ayak işi** : Birtakım getir götür iŐleri (TS, s. 109) .
- ayak izi** : Herhangi bir zemin üzerinde ayağın bıraktığı iz (TS, s. 109).
- ayak kabı** : Ayağa giyilen pabuç, çizme, potin (TTS, s. 639) .
- ayak keseri**:Ayakta durarak ağaç yontmaya elverişli uzun saplı keser (TS, s.154).
- ayak kirası** : Bir haber veya eşya getirene emeğine karŐılık verilen para, ayak teri (TS, s. 109).
- ayı kulağı** :Yer Őakayıkı, uha ieği (TTS, s. 762;TS, s.113) .
- ayak makinesi** :Ayak yardımı ile iŐletilen makine (TS, s.155).
- ayak oyunu** :Hile (TS, s.155).
- ayak patirtısı** : Rakibi korkutmak için yalandan yapılan hücum (TTS, s.1055).
- ayak satıcısı**: Gezgin satıcı (TS, s.109).
- ayak tabanı** : Aya (TS, s.155).
- ayak takımı** :Grgszlkleri veya bilgisizlikleri dolayısıyla toplum içinde aŐađı durumda olan kimseler (TS, s.110).
- ayak tarağı** :İnsanda ayağın yüksek olan üst bölümü (TS, s.1905).
- ayak teri** :Ayak parmakları arasından çıkan pis kokulu salgı; hizmet için bir yere gönderilen kimseye verilen ücret, ayak kirası (TS, s.109).
- ayak topu** : Futbol (TS, s.110).
- ayak ucu** :Yatanın veya yatılan bir yerin ayak uzatılan yn, yeri; düŐey doğrultunun gök küresini deldiği noktalardan ufkun altında olanı; ayak parmak uçlarının oluşturduğu dar dayanak yüzeyi (TS, s.110).
- ayak st**: Ayakta durarak, ayakta olarak; acele olarak; kısa sürede (TS, s.109).
- ayak yolu** :İnsanın besin artıkları ile idrarını boŐalttıđı yer, apteshane, kademhane, hela, memiŐhane, kenef, tuvalet (TS, s.110).
- ayı bacağı** : Çift yan yelkenlerden birini sağdan birini soldan kullanma biçimi (TS, s.113).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

ayı kulağı : Çuha çiçeğinin bir türü (TS, s.113).

ayna tırnağı :Aynayı duvara tutturmak için kullanılan nikel veya kromla kaplanmış metal parçası (TS, s.161).

azı dişi : Köpek dişlerinden sonra içeriye doğru, alt ve üst çenenin iki yanında beşer tane bulunan ve yiyecekleri öğütmeye yarayan dişlerin ortak adı, azı dişi, öğütücü diş (TS, s. 120)

baca başı : Ocağın üstündeki taş raf (TS, s.124).

baca kulağı : Ocağın iki yanında taştan yapılmış ufak raf (TS, s.124).

bacak kalemi : Kaval kemiği (TS, s.125).

bağır yeleği :Eskiden zırh altına giyilen, köseleden yapılmış yelek (TS, s.127).

bağırsak askısı :İnce bağırsağı kanın arka bölümüne bağlayan ve karın zarının bir bölümünden oluşan askı (TS, s.127).

bağırsak ingini :Çoğunlukla sürgün ve karın ağrısı ile beliren bağırsak iltihabı(TS, s.128).

bağırsak kazıntısı:Kalın bağırsak hastalıklarında çıkarılan sümüksü madde (TS, s.128) .

bağırsak solucanı : Ortalama 25 cm boyunda, insanların özellikle çocukların

bağırsaklarında asalak olarak yaşayan yuvarlak solucan, askarit (TS, s.128).

balık gözü :Kemer deliklerine veya ayakkabılarda bağ geçirmek için açılmış deliklere takılan maden. Kemik ve benzerinden yapılmış halka (TS, s.137).

balık kulağı :Balığın kulağa benzeyen ve nefes yerine su almasına yarayan organı (TTS, s. 762).

balık sırtı :Balık kılıcı biçiminde birbirine paralel ve çapraz çizgili kumaş deseni; Morina balığının kara ciğerinden çıkarılan ve hekimlikte zayıflığa karşı kullanılan iyotlu, vitaminli yağ (TS, s.137).

baldır kemiği :Baldırda bulunan iki kemikten ince olanı (TS, s.136).

baş altı:Yağlı güreşte pehlivanların ayrıldığı beş derecenin ikincisi; gemilerde tayfa ve erlerin baş taraftaki koğuşları (TS, s.152)

baş ağrısı : Sürekli sıkıntı yaratan durum veya kimse; başın ağrması, başta oluşan rahatsızlık (TS, s.213).

baş belası : Sıkıntı, üzüntü veren (TS, s.148).

baş bezi : Mendil (TS, s.215).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- baş bıçağı** :Ustura (TS, s.215).
- baş biti** :Bit (TS, s.215).
- baş çanağı** : Kafa tası (TS, s.148).
- baş dönmesi** :Gz kararıp dŖecek gibi olmak (TS, s.148).
- baş havlusı** :Banyodan sonra saçı kurulamak için kullanılan havlu (TS, s.215).
- baş noktası** :Yer yüzündeki bir gözlem noktasından geçen düŐey doğrultusunun gök yüzünü deldiği iki noktadan ufkun üstünde olanı (TS, s.156).
- baş rts** :Kadınların saçlarını örtmek için kullandıkları rt (TS, s. 155).
- baş tacı**:çok sevilen, çok yüksek tutulan (kimse veya Ŗey) (TS, s.149).
- baş sağlığı** :ölen bir kimsenin yakınlarına söylenen, ilgi ve yakınlık anlatan söz (TS, s.149).
- baş ucu** :Yatılan bir yerin baş konulan yn veya yakını (TS, s. 156).
- beşparmak otu** : Genellikle kayalıklarda biten sarı, pembe veya kırmızı iekli gl cinsinden bir bitki (TS, s.176;TTS, s.116).
- beyin g** : İleri düzeydeki meslek ve bilim adamları ile uzmanların bir başka ülkede yerleŐip çalıŐmak amacı ile kendi ülkelerinden ayrılması (TS, s.173).
- beyin gücü** : Bir ülkede ileri düzeyde iyi yetiŐmiŐ olan meslek ve bilim adamları ile uzmanların fikir gücü (TS, s.178).
- beyin jimnastiği** : Zihin jimnastiği (TS, s. 178).
- beyin kanaması** : Beyni besleyen damarlardan bir veya bir kaından dışarı kan sızması sonucu, beslenen bölgenin çalıŐmaz duruma gelmesi (TS, s.178).
- beyin karıncıkları** :İçinde beyin-omur ilik sıvısı bulunan kafa iinin dört boşluğundan her biri (TS, s.178).
- beyin orağı** : Beynin iki lopu arasındaki zar (TS, s. 178).
- beyin geni** : Beynin alt tarafındaki  kıvrımlı yuvarlak çıkıntı (TS, s. 179).
- beyin zar(lar)ı** :Beyni st üste saran  zar (TS, s.178).
- bilek damarı** : Nabız (TS, s.185).
- bilek gücü** :Kol kuvveti (TS, s.185).
- bilek kuvveti** :Beden veya kol kuvveti (TS, s.185) .

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- bin göz otu** : Mahmû da denilen bir çeşit bitki (TTS, s. 438).
- boğaz derdi** :Geçim için uğraşma; yemek pişirme, hazırlama sıkıntıları (TS, s. 205).
- böcek başı** :Eskiden özellikle hırsızları yakalamakla görevli memur (TS, s.219;TTS, s.140).
- buğday başı** : Başak (TTS, s. 144).
- burun boşlukları** : Burun deliklerinden yukarı doğru açılan, mukozayla kaplı boşluklar (TS, s. 232).
- burun deliği** :Burnun iki boşluğundan her biri (TS, s.232) .
- burun kamışı**: Burun kıkırdağı (TTS, s. 632).
- burun kanadı**: Burun deliklerinin kapakları (TS, s. 232; TTS, s.150).
- burun otu**:Buruna çekmek ve hapşırma için kullanılan türün tozu, enfiye (TS, s.233; TTS, s.150)
- burun perdesi** : Burun boşluğunu ikiye ayıran perde (TS, s. 232).
- buzacı burnu**: Aslanağzı denilen çiçeğin yabanisi (TTS, s. 151).
- cam göbeği**: Yeşile çalar mavi renk; bu renkte olan (TS, s. 243).
- ciğer acısı** :Evlat acısı (TS, s.259).
- ciğer otu** : Dügün çiçeğigillerden çok yıllık otsu bir bitki (TS, s. 259) .
- cin saçı**:Küsküt (TS, s.261).
- civan kaşı**: Bir tür el işi nakış, işleme (TS, s.179; TS, s.262).
- civan perçemi**: Birleşikgillerden, bir çok türleri olan bir kır bitkisi, kandil çiçeği (TS, s.262).
- çene çukuru**: Çenede bulunan çukur (TTS, s.226;TS, s.293).
- çene kavafi** : Geveze (TTS, s.1468; TS, s.293).
- çene yarışı** :Durmadan karşılıklı konuşmak (TS; s.293).
- çıban başı** : Çıbanın patlamak üzere olan noktası; ağır sonuçlar doğurabilecek durum veya sorun (TS, s. 298).
- çıkırıkçı kulağı**:Bir çeşit demir kalem (TTS, s. 762).
- dağın kaşı** : Yöre, belen (TTS, s. 662).
- dalak otu**:Ballıbabagillerden, Akdeniz çevresinde kuru yerlerde yetiştirilen, yüz kadar türü bulunan, güçlendirici, uyarıcı ve yara sağaltıcı olarak kullanılan otsu veya odunsu bitki, duvar sedefi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

(TS, s. 332).

damak eteği: Damağın kemiksiz ve yumuşak olan arka bölümü

(TS, s.335) .

dana ayağı: Yaprakları lekeli bir bitki (TTS, s.236; TS, s.337) .

dana burnu: Toprağın altında sebze vb. bitkilerin köklerini kesen, iri başlı bir böcek (TTS, s.236;TS, s.337) .

deniz kulağı : Yassı kabuklu, ii sedefli bir deniz hayvanı; (coğ.) bir kum setiyle ayrılmış veya bir birikintinin zamanla büyümesi ile denizden ayrılıp gölcük halini almıŐ koy veya körfez. Bir cins bitki (TS. 252-762; TS. 357).

deniz perçemi: Tek kabuklu bir cins deniz böceği (TTS, s.1063).

deve boynu :S ve U Şeklinde boru. (den)Tulumbaların iki tarafa uskurlu kavis Şeklindeki bakır boruları ve buna benzer borular (TS, s.356;TTS, s.260) .

deve dişi: Bir çeşit nar (TS, s.260;TS, s. 365).

deve tırnağı : Bir cins bitki (TTS, s.326).

deve tüyü : Devenin kılından yapılmış Şey; açık kahverengi

(TTS, s.1399; TS, s.366) .

dil altı: Dilin altında olan; Tavuklarda görülen bir hastalık (TS, s.376).

dil balığı : Yassı bir cins balık (TTS, s. 267; TS, s.376).

dil dalaşı/kavgası: Ağız dalaşı (TS, s.374).

dil(in) pelesengi : Dile dolanan, sık sık tekrarlanan söz; “efendim, efendime söyleyeyim” gibi sözler (TTS, s.1065; TS, s.374).

dil peyniri : Koyun sütünden yapılan, yağlı, lezzetli, tuzlu peynir

(TS, s.377).

dil sürçmesi : Sözleri yerinde ve doğru olarak söyleyememe

(TS, s.374).

dil Şakası : Ağız Şakası (TS, s.374).

dil tutukluğu : Dilin iyi çalıŐmamasından ileri gelen söyleme güçlüğü; herhangi bir sebeple konuŐamama (TS, s.374) .

dil yarası: Koyun sütünden yapılan, yağlı lezzetli, tuzsuz peynir

(TS, s. 377).

dilber dudağı : Őekil olarak dudağı andıran bir çeşit hamur tatlısı

(TS, s.376; TTS, s.267-294).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- diş ağrısı:**Diş bölgesinde oluşan hastalıktan meydana gelen ağrı.(GTS)
- diş bademi :** Dişle kırılabilen, ince kabuklu sakız bademi (TTS, s.274;TS, s.384).
- diş buğdayı:** Çocuk ilk diş çıkardığında, kaynatılıp üzerine toz şeker ve dövülmüş ceviz gibi şeyler ekilerek yakınlarla dağıtılan buğday; bu sebeple yapılan tören (TS, s.384).
- diş fırçası :** Dişleri temizlemede kullanılan bir fırça türü .(GTS)
- diş doktoru :** Diş hekimi. .(GTS)
- diş eti:**Dişlerin diplerinde bulunan ve dişler döküldükten sonra bir set teşkil eden etler (TTS, s. 348;TS, s.384).
- dişeti dudak ünsüzü :** f,v ünsüzleri (TS, s.384).
- diş kirası :** Sarayda veya zengin konaklarında iftardan sonra konuklara verilen armağan veya para; bir kimseye fazladan verilen para, armağan vb. (TS, s.384).
- diş macunu :** Dişleri temizlemede kullanılan macun (TS, s.384)
- diş otu:** Ada çayı. Tarlalarda, boş arazilerde yetişir. Angina pectorise karşı kullanılır. Meyvası 2 mm boyunda, oval şekilli ve kalın posalıdır (TTS, s.274; TS, s. 385).
- diş özü:** Dişlerin katılğan doku, damar ve sinirlerden oluşmuş iç bölümü (TS,s. 385).
- diş plağı :** Diş taşının oluşumuna sebep olan tabaka (GTS)
- diş tacı :** Dişlerin diş etlerinin dışında kalan bölümü (TS, s. 385).
- diştaşı :** Diş köklerinde oluşan kireçsi taş tabaka, kefeki, tartar .(GTS).
- diz bağı :** Dizde çorabın tutturulduğu bağ (TS, s. 387).
- diz kapağı :**Dizin ön tarafındaki bölüm (TS, s.388; TTS, s. 276).
- diz üstü :**Dizleri yere gelecek biçimde (TS, s.387).
- domuz ayağı :**Tüfek sıkısını veya şişe tıpasını çıkarmaya yarayan burgu; eskiden düşmanın ayağına batsın diye yola atılan demirden sivri uçlu, üçlü ayak oltası (TTS, s. 285; TS, s. 397).
- domuz burnu :**Kıllı dolama çıbanı (TTS, s. 285).
- domuz kuyruğu:** Bitki çeşitleri (TS, s. 777).
- domuz tırnağı:**Palanganın takılması için kullanılan, bir yanı çatal biçiminde çift tırnaklı, öbür yanı halkalı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- demir kanca(TS.397;TS.1370).
- dört yol ağzı** : Dört yolun birleştiği kavŐak (TS, s.406).
- döŐ gömü** :Hayvanın ön iki bacağı ile göbek arasındaki etten yapılan paŐırma(TS, s.406).
- dudak boyası** :Dudakları boyamak için kullanılan kokulu, renkli madde (TS, s.409).
- dudak çukuru** :Üst dudağın ortasındaki oluk (TS, s.409).
- dudak eŐlemesi** : Sözlendirmede, perdedeki görüntüde yer alan dudak hareketlerine uygun ses çıkarmak (TS, s.409).
- duvar ayağı** :Yapılarda süs öğesinin dışında görevi olmayan, duvara yapıŐık, üzerinde yukarıdan aŐađıya yivler bulunan yarım ayak (TS, s. 414) .
- duvar dişi** : İleride eklenecek duvarın iyice tutunması için duvarın bir yerinde bırakılan tuğla çıkıntıları, ekleme dişi (TS, s.414).
- düğüncü başı** : Düğünü yöneten kimse (GTS)..
- düven dişi** :Düvenin altına çakılan keskin taş (TS, s.424).
- edime dili** : Sadece bu Őehirde yapılan sığır dili paŐırması (TTS, s.266).
- eklenme dişi** : Duvar dişi (GTS).
- el arabası** : Elle sürülen, taş, toprak gibi Şeyleri taŐımaya yarayan, tek tekerlekli ve iki kollu küçük araba (TS, s.442).
- el ayası** :Elin bilekle parmaklar arasındaki bölümü (TS, s. 442).
- el bezi** :Kurulama ve temizleme işlerinde kullanılan bez (TS, s.448).
- el birliği** : Bir iş yapmak için birleŐme, beraberlik, dayanıŐma (TS, s.448).
- el değirmeni** :El gücüyle çalıŐtırılan ve kahve, baharat gibi Şeyleri öğütmeye yarayan bir tür küçük değirmen (TS, s. 443).
- el duşu**:Yıkılırken elde tutup püŐürtmeye yarayan araç (TS, s.443).
- el emeği** :Elde yapılan iş; bu çalışmanın karşılığı (TS, s. 443).
- el erimi**:Çok uzakta olmayan , elin ulaŐabileceđi uzaklık (TS, s. 443).
- el falı** : Avuç içindeki çizgilere göre bakılan fal (TS, s. 443).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- el feneri** : Elektrik feneri (TS, s.443).
- el freni** : Duran bir taşıtı, bulunduğu yerde sabitleştirmek için kullanılan, elle yönetilen fren (TS, s. 443)
- el işi** :Nakış gibi kadınlara mahsus bazı sanatlar (TS, s. 443;TTS, s.592); Okullarda kağıt, mukavva, tahta gibi şeylerle yaptırılan çalışmalar (TS, s.451).
- el kantarı**:Bir tür tartı aleti (TS, s. 443).
- el kiri** :Kolayca vaz geçilir, atılır (TS, s. 443).
- el kitabı** : Herkesin kolaylıkla yararlanması için pratik amaçlarla hazırlanan kitap (TS, s.443).
- el oltası** : İzmarit oltası (TS, s.443).
- el sanatları** :El tezgahlarında bir yardımcı araç kullanarak elde yapılan işlerin hepsi (TS, s.443).
- el siperi** :Hattat altlığı (TTS, s. 1206).
- el şakası** :Elle yapılan şaka (TS, s.443) .
- el tası** :El, yüz yıkılırken su dökünmek veya içinde sabunlu su hazırlanıp el temizlemekte kullanılan tas (TS, s. 452).
- el topu**: Yedi veya on birer kişilik iki takım arasında yalnızca elle oynanan, topu karşı takımın kalesine atmaya dayanan oyun, hentbol (TS, s.452).
- el ulağı** :Yardımcı, yamak (TS, s.452).
- el uzluğu** :Ustalık, el alışkanlığı, maharet (TS, s.443).
- el yazısı** :El ile yazılan yazı (TS, s.443).
- el yazması** :Yazma kitap; şey (TS, s.443).
- ense kökü** :Ensenin gövde ile birleştiği yer (TS, s.459).
- er dişi** :Hem erkek hem dişi gametleri bulunan birey,erselik, hüsna; çiçekliğinde hem erkek hem dişi çiçeği bulunan (bitki) (TS, s.461).
- eşek başı** :Yetkisi önemszenmeyen, gücünü gerektiği gibi göstermeyen kimse (TS, s.470).
- eşek kulağı** :Kara kafes de denilen bir cins bitki (TTS, s.346-762).
- eşek sırtı** : Dışarıya doğru ve birbirine ters yönde, iki tarafa da akıntı verecek şekilde yapılan örtü, beşik örtüsü (TS, s.346; TS, s. 471).
- fare dişi** : Bir iğne veya boncuk oyası türü .(GTS).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- fare kulağı** : uha ieği cinsinden olup tohumu kuş yemi olarak kullanılan bitkilerin ortak adı (TS, s. 361; TTS, s. 488).
- fil dişi** : Hayvanın silahı yerinde olan büyük dişleri; sert ve parlak, çok değerli bir kemiktir.Bu niteliği ile çeşitli madenlerin yapımında kullanılır.DiŐin sert bölümünü meydana getiren ve diş tacında mine, köklerde ise seman denilen dokudur. Donuk beyaz renk (TS, s.380-503).
- fil kulağı** :Yılan yastığıgillerden, ana yurdu tropikal Amerika olan kökü yumrulu bir cins bitki (TS, s. 504).
- gelin parmağı** :Taneleri uzun bir üzüm eŐidi (TS. 535;TTS.311).
- gelin saçı** : Eftimun denilen bir bitki türü (TS, s. 411).
- geyik dili**:Yaprakları uzunca dil biçiminde, çok yıllık otsu bir bitki (TS, s. 546)
- göbek bağı** :Yeni doğan çocuğun göbeği kesildikten sonra geri kalan damar örgüsüne (kan gelmemesi için) bağladıkları bağ; bir bitkide yumurtacığı, yumurtalığın etenesine bağlayan kordon (TS, s. 555).
- göbek havası**: Sanat değerli olmayan, hafif, eğlenmek amacıyla alınan ve söylenen oyun havası; çok eğlenceli durum (TS, s. 555).
- göğüs boŐluđu** :Ciğerlerle kalbi içine alan akciğer zararın çevrelediği boşluk, göğüs kovuğu (TS, s.557).
- göğüs darlığı** : Solunumu güçleŐtiren hastalık (TS, s. 557).
- göğüs illeti** :Göğüs hastalıklarının her biri (TTS, s.430).
- göğüs kafesi**:Vücutta omurganın, kaburgaların ve göğüs kemiğiyle bunları saran kasların oluşturduğu yürek ve akciğerleri koruyan boşluk (TS, s.557).
- gösterme/ işaret parmağı**: BaŐparmakla orta parmak arasındaki parmak, Őehadet parmağı (TS, s. 592).
- gl ayağı** :Bir gln artan sularını denize, başka bir gle veya ırmağa taşıyan akar su, ayak (TS, s.559).
- gl başı** : Adıyaman iline bağlı ilcelerden biri; Ankara iline bağlı ilcelerden biri; gle akan ay (GTS) .
- gövde gösterisi** :Aynı amaçla birleŐenlerin güçlerini göstermek için büyük bir kalabalıkla yaptıkları gösteri (TS, s. 567).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- göz ağrısı** :Göz hastalığı (TTS, s.437).
- göz akı** :Göz yuvarının dışını saran, katılgan dokudan oluşmuş dayanıklı beyaz çeper Gözün beyaz kısmı (TS, s.573; TTS, s. 437).
- göz altı** :Güvenlik kuvvetleri tarafından belli bir yerde belli bir müddet alıkonulma, nezaret (TS, s.573; TTS, s.438).
- göz bağı** :El çabukluğu ve ustalıkla gerçekte olmayan bir şeyi oluyor gibi gösterme işi; aklı ve duyguları yanıltan sebep; büyü (TS, s.574TTS, s. 437).
- göz bebeği** :Işığın azlığına veya çokluğuna göre büyüyüp küçülen, gözde irisin ortasındaki yuvarlak delik; Çok sevilen, önem verilen kimse (TS, s.574; TTS, s.437-438).
- göz boncuğu** :Nazar değmesin diye takılan göz biçimindeki boncuk, nazar boncuğu (TS, s. 568;TTS, s. 438).
- göz dağı** : Göz taşı; tehdit, korkutma (TTS, s.438; TS, s.574).
- göz demiri** :Geminin baş tarafında bulunan ve her zaman kullanılan demir (TTS.438;TS, s.574).
- göz dikeği** : Pekçok istenerek üzerine düşülen şey (TS, s. 568).
- göz dişi**:Üst çenede bulunan köpek dişlerinden her biri (TTS, s.439).
- göz emeği** : Gözü çok yoran ince iş (TS, s.568).
- göz erimi** :Ufuk (TS, s. 574).
- göz etçiği** : Gözün iç açısındaki kırmızı çıkıntı (TS, s.576).
- göz hakkı** :Görülüp de imrenilebilecek yiyeceklerden, görenlerden çıkarılan pay (TS, s.569) .
- göz hapsi** : Kimse ile görüşmemek üzere bir yere kapama (TTS, s. 438).
- göz kapağı** : Biri yukarıdan ve diğeri aşağıdan kapanarak gözü örten zar (TS, s.438; TS, s.569).
- göz kararı** : Tahmin; yuvarlak ve yaklaşık tartı ve ölçü (TTS, s. 438; TS, s.569).
- göz karası** : Gözün siyah kısmı, bir çeşit göz hastalığı (TTS, s. 438).
- göz kuyruğu**:Gözün şakak tarafındaki ucu (TS, s.569; TTS, s.438).
- göz otu** : Bir çeşit bitki (TTS, s. 437).
- göz ölçüsü** : Tahmin (TTS, s.1029).
- göz önü** : Hazır bulunma (TS, s. 437;TS, s.569).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- göz pınarı** : Gözün burun tarafındaki ucu (TS, s.575; TTS, s.438).
- göz yaşı** : Gözyaşı bezlerinin salgıladığı, bazı etkilerle akan duru sıvı damlacıklarından her biri (TS, s. 575-576; TTS, s.438).
- göz yuvarı(çukuru/oyumu)**: kafa tasında bir çukur içine yerleşmiş bulunan, gözün yuvarlak olan parçası (TS, s.526)
- göz yuvası**: Göz yuvarlarının içinde buldukları kemik oyuklardan her biri, göz evi. (TS, s. 576)
- güvercin boynu** :Yeşil, mavi ve pembe arasında dalgalanır gibi görünen renk (TS, s.588).
- güvercin budu** :Bir çeşit yumurtalı köfte (TTS, s. 451).
- güvercin gerdanı** :Daha çok ipekli kumaşlarda bulunan yeşil ile mavi ve pembe arasında dalgalanan, böcek kabuğu renginin güzeli, pembe bir renk (TTS, s. 451).
- güvercin göğsü** :Güvercin boynu (TS, s. 588).
- hanım eli**:Güzel kokulu, beyazımsı bir çiçek ve onu veren küçük ağaç (TS, s. 472).
- hanım göbeği** :Bir çeşit hamur tatlısı (TTS, s. 472).
- hanım parmağı**:İnce, uzun, parmak biçiminde bir çeşit hamur tatlısı(TS, s. 607).
- havan eli** :Havanda bir şeyi dövmeye yarayan tokmak (TS, s. 622).
- horoz ayağı** : Fişek sökecek burğu (TS, s. 514).
- horoz gözü** : Maydanoz cinsinden, daha çok çorak yerlerde yetişen, beyaz veya pembe çiçekli bir bitki (TTS, s.514).
- it ayağı** : Çintemani; özellikle kumaşlara ve çinilere uygulanmış, ikisi altta biri üstte iç içe geçmiş halkalar ve şimşegi ifade eden iki yatık kıvrılcımdan meydana gelen süsleme motifi, it ayağı.(GTS).
- it burnu** : Nesrin tohumu, yabancı gül tohumu (TS, s. 596).
- kaburga dolması** : Kuzu kaburgasından pirinç, kuru üzüm ve fıstıkla yapılan dolma (TTS, s. 611).
- kadın budu** :Yumurtaya bulanarak yağda kızartılan bir tür pirinçli köfte (TS, s.756).
- kadın göbeği** : Kızartılarak yapılan, ortası çukurca bir tür yumurtalı hamur tatlısı (TS, s.756;TTS, s.614-428).
- kafa dengi** :Görüş ve anlayışları birbirine uymuş

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- kimselerden her biri (TS, s.757).
- kafa kağıdı** : Nüfus kağıdı (TS, s.757; TTS, s.616).
- kalp ağrısı** : Aşktan doğan üzüntü (TS, s.771).
- kaltak kaşı** :Eyerin ön ve arka tarafındaki yüksek yerleri (TTS, s.630).
- kapı ağzı** :Kapının hemen yanı (TS, s.785)
- karga beyni** :Pekmezle tatlı yoğurt karıştırılarak yapılan yiyecek (TS, s.789).
- karga burnu** :Uçları karga burnu gibi kıvrık olan araçların ortak adı; Tel bükmeğe kullanılan ve uçları sivri koni biçiminde olan, metalden bir tür kışkaç; kapı mandalı (TS, s.798).
- kartal pençesi** : Yumrulu bir kök (TTS, s. 657).
- kartal tüyü** : Bir tür bitki (TTS, s. 657).
- katır kuyruğu** : Baklagillerden çiçekleri sarı ve şemsiye durumunda acı bir bitki (TS, s. 812;TTS, s.777).
- katır tırnağı** : Baklagillerden, dalları çok ince, çiçekleri sarı, bazı türleri hekimlikte idrar söktürücü olarak kullanılan bir bitki (TS, s.813;TTS, s.665).
- kasık otu** : Karanfilgillerden, saz biçiminde ince sapları olan, güzel çiçekler açan, kasık yaralarına yararlı sayılan bir bitki (TTS, s. 659).
- kaynana dili** : Dil biçiminde yassı ve dikenli dalları olan bir kaktüs türüne halkın verdiği ad; bir iğne oyası örneği (TS: 823).
- kaz ayağı** :Çok kollu çengel; salata olarak yenen bir ot;çaprazlama yapılan teyel; açık turuncu renk (TS, s.823 ;TTS, s.676).
- kaz kanadı** :Pehlivan oyunlarından biri (TS, s. 676).
- keçi ayağı** : Sedef gibi güzel kokulu bir ot (TTS, s. 680)
- keçi boynuzu** :Baklagillerden kerestesi marangozlukta, kabukları tabaklıkta kullanılan bir ağaç, harnup; bu ağacın baklamsı, şekersi olan yemişi (TS, s.828 ;TTS, s. 680).
- keçi kulağı** : Kuzu kulağının bir çeşidi, sebze gibi kullanılan mayhoşça yaprak (TTS, s.762).
- keçi memesi** : Sert kabuklu, iri taneli, uzunca, beyaz veya kırmızımsı bir çeşit üzüm (TS, s. 828).
- keçi tırnağı** : Oyma işlerinde kullanılan ağzı üçgen

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- biçiminde oyma kalemi (TS, s.828;TTS, s.680).
- kedi ayağı** : Daha çok çimenlerin ve çalıkların arasında yetişen, bazan süs bitkisi olarak da yetiştirilen, beyazımsı, yumuşak, sık tüylü bir bitki (TS, s. 681-829).
- kedi ayası** : Beyazımsı, yumuşak sık tüylü bir bitki (TTS, s. 681).
- kedi dili** : Genellikle dondurmanın yanında yenilen bir tür tatlı bisküvi (TS, s. 829).
- kedi gözü** :Taşıtların arkasına takılan kırmızı renkli işaret lambası; *kaplan gözü* adı da verilen korindor çeşidi (TS, s.829; TTS, s.681).
- kemer gözü**: Kemerle ayakları arasındaki boşluk (TS, s. 833).
- kılıç kaşı**: Balçak (TTS, s. 662).
- kırlangıç kuyruğu** :Hayvanın kulağını delerek yapılan işaret (TTS, s. 856).
- kız kalbi** : Kalp şeklinde, pembe çiçekleri olan bir süs bitkisi (TS, s.869;TTS, s.718).
- kıyı dili** : Bir körfezin önünü kapatan, denizle küçük bir bağlantısı kalabilen, kum ve çakıl karışımı birikinti, sahil kordonu .(GTS).
- kilit dili** : Kilidin anahtarla sürülen parçası (TS, s.871).
- koç başı** : XV. yüzyılın sonuna kadar kullanılan, kuşatılan bir şehrin veya kalenin sur ve kapılarını yıkmaya yarayan, ön tarafı koç başına benzeyen ağır direk .(GTS)
- koç boynuzu** : İklîl'ül-melik(padişah tacı) denilen bitkinin bir çeşidi;top kundağında halatın bağlandığı kuvvetli çengel; halat bağlanmak üzere sert ağaç, demir veya pirinçten yapılmış, güvertenin çeşitli yerlerine çakılan, iki tarafı kulaklı bir parça (TS, s. 822;TTS, s. 729).
- kol demiri**: Kapı sürgüsü; bir tür kundakçı aleti (TS, s.574;TTS ,s.732).
- koyun göbeği** : Bir çeşit mantar (TS, s.906).
- koyun gözü** : Adı çayır papatyası (TS, s.906;TTS, s.438).
- köpek ayası** :Ballıbabagillerden, çiçekleri sap çevresinde demet durumunda toplanmış ıtırılı bir çok türü olan bir bitki (TS, s.911; TTS, s.753).
- köpek dili** : Kızılılık otu (TTS, s. 265).
- köpek dişi** : Azı dişleriyle ön dişler arasında bulunan sivri dört diş; köpek vb.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- hayvanlarda çok uzundur (TS. 910; TTS. 753).
- köpek memesi** : Koltuk altında çıkan bir cins çıban (TS, s.910; TTS, s.753-852).
- köprü başı** : Manisa iline bağlı ilçelerden biri; Trabzon iline bağlı ilçelerden biri; ilerlemek için çıkılan elverişli kıyı veya tutulan önemli nokta; önemli mevki .(GTS).
- köşe başı** : Bir sokağın başka bir sokakla veya caddeyle kesiştiği yer; önemli makam .(GTS).
- kulak altı bezi** : kulağın yakınında bulunan tükürük bezlerinin en büyüğü (TS, s. 923).
- kulak çivisi** : Kağnıda tekerleğin çıkmaması için mazının ucuna takılan çivi (TS, s. 923).
- kulak davulu**(Kulak zarı): Dış kulakla orta kulağı birbirine bağlayan zar (TS, s. 924-925;TTS, s.763).
- kulak demiri** : Pulluklarda öndeki pulluk demirinin kaldırdığı toprağı ters çeviren kısım, ayna (TTS, s.763).
- kulak dolgunluğu**: Çok dinlemekle edinilen bilgiler (TS, s.923; TTS, s.283-762).
- kulak erimi** : Sesin işitilebileceği uzaklık (TS, s. 923).
- kulak kepçesi**:Kulağın sesi toplayarak orta kulağa gönderen, yarım daire şeklindeki kısmı (TTS, s. 763).
- kulak kıkırdağı**: Kulağın baştan dışarı olan çıkıntısı (TTS, s. 762).
- kulak memesi**(kulak yumuşağı, kıkırdağı):Kulağın yumuşak ve kıkırdaksız olan alt ucu. (TS, s. 924)
- kulak misafiri** :Yanında konuşulan bir şeyi konuşmaya katılmadan dinlemek (TS, s.923).
- kulak tıkacı** : Çok şiddetli sesleri hafifletmek için kulağın içine veya üzerine konulan araç (TS, s. 923).
- kulak tozu**(kulak düzü): Kulağın arkasındaki tümseklik (TS, s. 925).
- kumru göğsü** : Koyu boz rengi, hususi bir renk (TTS, s. 430-765).
- kunduz ayası**:Kunduzun kuyruğunun altındaki bir şişten çıkan sıvı(TS, s. 766).
- kurt ağzı** : Çekmece, sandık vb. tahtalarının birleşip köşe oluşturdukları yerde birbirlerine geçebilmeleri için doğrama üzerine açılan diş (TS, s.932; TTS, s.769).
- kurt ayağı** : Kibrit otu (TS, s.933; TTS, s.769).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- kurt bağrı:**(doğrusu kurt buharı) Beyaz çiçek açan bir cins küçük ağaç (TS, s.933; TTS, s.769).
- kurt kulağı :** Bir cins bitki (TTS, s. 769) .
- kurt pençesi :** eŐitli bitkiler; kan otunun bir cinsi (TS, s. 933; TTS, s. 769-1062).
- kurt tırnağı :** Kan otunun bir cinsi (TS, s. 933; TTS, s. 769).
- kuş başı :** Ufak parçalı kebab; iri yağan kar (TTS, s. 96).
- kuş burnu :** Yaban gl ağacı ve meyvesi (TS, s. 938).
- kuş dili :**Diş budak tohumu;bilmeyenler tarafından anlaŐılmamak üzere birkaç kiŐinin üzerinde anlaşarak uydurdukları kelimelerin her hecesi arasına başka bir hece katarak veya kelimeleri tekrarlayarak ve ya daha başka bir Şekilde konuşulan dil (TS, s.938; TTS, s.265-773).
- kuş kanadı :**Kuş kanadından yapılmış süpürge veya yelpaze; bir çeşit boğaz hastalığı (TTS, s.773; TS, s. 938).
- kuzgun ayağı :** Bir tür bitki (TTS, s.777).
- kuzu başı :** Kuzudan yapılan yemek eŐidi (TTS, s.777).
- kuzu ciğeri :** Kuzudan yapılan yemek eŐidi (TTS, s.777).
- kuzu derisi :**Krk, kalpak vb. yapılan kısa ve kıvrıcık tüylü kuzu postu (TTS, s. 777).
- kuzu dişi :** ocuklarda ilk çıkan ve yedi yaŐlarında deđiŐen diş (TS, s.43; TTS, s. 778).
- kuzu göbeği :** Sarı renkte bir cins mantar (TS, s. 943; TTS, s. 777).
- kuzu kulağı :** Sebzeden sayılan mayhoŐ bir cins yaprak (TS, s. 943;TTS, s.762-777).
- leylek gagası :** Bir izimin oranları bozulmadan daha küçük veya daha büyük çizim için kullanılan araç (TS, s. 964).
- manda gözü :**Yirmi kuruŐ değerindeki nikel para (TTS, s.438; TS, s. 985).
- meme başı :** Memenin ucundaki çıkıntı (TS, s. 1004).
- meme bezi :** Memenin süt salgılayan dokusu (TS, s.1004) .
- meme snđeri :** Meme baŐının çevresindeki koyu renkli yuvarlak bölüm (TS, s.1004).
- mide ağzı :** Yemek borusunun mideye açılan alt ucu (TS, s.1023).
- mide fesadı :** ok ve çeşitli yemenin yol açtığı mide bozukluğu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

(TS, s.1022).

mide kapısı : Midenin on iki parmak bağırsağına açılan ucu

(TS, s. 1023).

ocak kaşı :Ocağın içinde üstüne kazan, tencere oturtmaya yarayan yer

(TS, s.1098).

omuz başı : Kol ile omzun birleştiği yer, yanı başı (GTS) .

orta parmağı : İnsan elinin ortadaki en uzun parmağı (TTS, s.1052).

öküz dili : Sığır dili denilen bitki (TS, s.1133; TTS, s.1029).

öküz gözü : Amikanın bir çeşidi (TS, s.1133; TTS, s.1029).

öküz kulağı : Koyu yapraklı ve sınırlı bir bitki (TS, s.1029).

ördek başı :Laciverde çalan zümrüt yeşili (TS, s.1140; TTS, s.1034).

ördek gagası :Açık turuncu renk; bu renkte olan

(TS, s.1141;TTS, s.1034).

palamar gözü :Geminin başında ve kıçında palamar geçmeğe yarayan demir bilezikli demir (TTS, s.1044).

parmak hesabı :Parmakla yapılan hesap; edebiyatta

hece ölçüsü (TS, s.1162; TTS, s.1052).

parmak izi :Genellikle kimlik belirlemede yararlanılan, parmak uçlarının iç tarafındaki derinin her kişide değişik olan izi (TS, s.1163).

parmak tatlısı : Parmak biçiminde yapılan bir tür hamur tatlısı

(TS, s. 1163).

pencere kanadı: Sabit veya menteşe yardımıyla açılıp kapanan pencere elemanı (TS, s.1175).

peynir dişi: Bazen ileri yaşlarda çıkan dişlerden her biri, kuzu dişi (TS, s.1182)

sac ayağı :Üzerine tencere, tava gibi şeyler koymaya yarayan, ateş üzerine oturtulan, üç ayaklı çember veya üçgen biçiminde demir destek (TS, s. 1237).

safra kesesi :Öd kesesi (TS, s.1240).

sağrı kemiği:Bel kemiği ile kuyruk sokumu arasındaki kemik(TS, s.1243).

serçe parmağı :Elin baş parmaktan itibaren en sonunda bulunan parmağı (TTS, s.1176).

sıçan dişi : Çamaşır etrafına ve daha çok gömlek kollarının kenarına yapılan ince ve sivri oya (TS, s.1289; TTS, s.1187).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- sıçan kulağı** : Myosotis denilen iek; fare kulağı
(TS, s.1293; TTS, s.1187).
- sıçan kuyruğu** : Delikleri geniŐletmek için kullanılan konik ve uzun bir çeşit trpu (TS, s.1293; TTS, s.1187).
- sığır dili** : kz dili denilen, uzun yapraklı bir bitki; cnk (TS, s.1295;TTS, s.367-1189).
- sığır gözü** :Papatyanın iri ve sarı cinsi; öküz gözü, mastı ieği
(TS, s.1295;TTS, s.1189).
- sığır kuyruğu** : Bitki eŐitleri (TS, s.1295; TTS, s.777).
- süt başı** : KaynatılmıŐ sütün yüzünde toplanan kaymak (TS, s. 1362).
- süt dişi** : Bebeğin 5 veya 6 aylıkken çıkarmaya baŐladıđı, 7 yaŐlarında kendiliğinden dökülen diş (TS, s. 1362).
- Őah damarı** :Boynun iki yanında, kanı baŐa ve yüze götüren aort dallarından her biri (TS, s.1366).
- Őhadet parmağı** : Őhadet getirirken kaldırılması aŐılıŐmıŐ olan baş parmağın yanındaki parmak (TS, s.1365;TTS, s. 411).
- Şeytan saçı** : Küsküt (TS, a. 1383).
- Şeytan tırnağı** : Tırnağın yanında deri üzerinde çıkan tırnak pii;an ieğigillerden, bir çoğu dağlarda yetişen bir çeşit bitki (TS.1383; TTS.1269).
- taban düzeyi** : Bir akar suyun aŐındırma ile ulaŐabileceđi en alçak yer (TS, s. 1396).
- taban inciri** :Yassı, kuru incir (TTS, s. 1281).
- taŐra ağzı** :Bir ülkede yazı dilinin dayandığı belirli bir Őehir konuŐması dıŐındaki bölge ağzı (TS, s. 1426).
- tavşan ayağı** :Demir yollarında iki rayın keŐiŐme noktasında bulunan parçalardan her biri (GTS).
- tavşan bıyığı** : Bir yonca türü (TS, s. 1431).
- tavşan dudağı** : DođuŐtan yarık dudak (TS, s. 1431).
- tavşan kulağı** : Dulavrat otu denilen bir bitki; buhuru meryem
(TS, s.1431; TTS, s.762-1317).
- tavşan memesi** : 30-100 cm yükseklikte, kıŐın yapraklarını dökmeyen bir ağk, yaban mersini (TS, s. 1431).
- tavuk ayağı** : Kenarı dalga dalga kıvrımlı etek; bir tür maymuncuk (GTS) .
- tavuk göğsü** :Tavuğın göğsünün etini didikleyip süte karıŐtırarak hazırlanan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- bir tür muhallebi (TS, s.1431; TTS, s.1318).
- tavuk götü** : Sigil gibi elde ve ayakta çıkan nasır (TS, s.1431; TTS, s.1318).
- tavuk gözü** : Bir çeşit küçük papatya (TTS, s. 438).
- tavuk kanadı** :Tüyden, ateşi üflemeğe yarayan süpürge (TS, s. 1318).
- tavus kuyruğu** : Şiddetli kusma, sarhoş kusmuğu (TS.1431; TTS.1318)
- terazi dili**:Birçok aletin uzun, yassı ve çoğu hareketli bölümleri (GTS)
- terazi gözü** : Kefe (TTS, s.1349).
- tırnak bahuru** : Bitki (TTS, s. 1370).
- tırnak işareti** : Bir metnin içinde başkasından akatarılan yazı veya sözlerin başına veya sonuna konulan “..” işareti (TS, s. 1474).
- tırnak kesintisi** :Tırnakları kesmekten çıkan kırıntı (TTS, s.1370).
- tırnak makası** :El ve ayak tırnaklarını kesmeye yarayan araç (TS, s. 1979).
- tırnak kemiği** :Tırnağı taşıyan parmağın ucundaki kemik (TS, s.1979).
- tırnak otu** : Bitki (TTS, s. 1370).
- tırnak yeri** : Çakı gibi açılıp kapanabilen şeyleri tırnakla kolayca açabilmek için yapılmış kertik (TS, s. 1474).
- tilki kuyruğu** : Hatırlanması zararlı şey, uzun salkımlı bir çeşit üzüm (TS, s.777-1476 ; TTS, s.1372)
- tilki tırnağı** : Salep denilen, dağlarda biten bir bitki; uzun salkımlı bir üzüm çeşidi; yağlı güreşte oturak kündesine geçen üstteki güreşçiyi alttakinin elini geri uzatarak çenesinden veya gırtlğından çekmesi (TTS, s.1372).
- topuk demiri** :Üzerinde kapı menteşesinin döndüğü yuvarlak ve dirsekli madeni parça (TS, s.1485; TTS, s.1380).
- torpido gözü** : Otomobillerde içinde sürücü için gerekli şeylerin bulunduğu kapaklı küçük bölme (TS, s.1486).
- turna ayağı** :Düğün çiçeği (TS, s.1495; TTS, s.1390).
- turna gagası** : Yaprakları güzel kokulu bir çeşit çiçek (TS, s.1495;TTS, s.1390).
- turna gözü** : Berrak sarı (TTS, s. 1390).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

tütsü gözü :Çadırlarda duman çıkmasını sağlayan delik (TS, s. 1505).

üzengi kemiği : Orta kulakta üzengeye benzeyen küçük bir kemik

(TS, s. 1543).

vezir parmağı : Bir tür hamur tatlısı (TS, s.1561).

yanardağ ağzı : Yanardağın tepesinde, yamacında veya eteğinde arka arkaya patlamalar ve püskürtmelerle oluşmuş huni biçiminde, tepesinde bir püskürtme ağzı bulunan dağ, volkan (TS, s. 1589).

yavru ağzı : Kavun içi ile pembe arası bir renk (TS, s. 1608).

yılan başı : At takımlarına süs olarak takılan bir tür deniz böceği kabuğu (TS, s.1630; TTS, s.1491).

yirmiyaş dişi : Akıl dişi (TS, s.1635).

yürek acısı/yarası: Büyük keder (TS, s.1653).

yürek karası : İsyân, günah, asilik; işlenen bir günahın sonra duyulan sürekli ve üzücü pişmanlık (TS, s.1652; TTS, s.1506).

yüz akı:Utanmayı gerektiren bir durumu olma (TS, s.1655).

yüz görümlüğü:Güveyin düğün günü geline verdiği armağan

(TS, s.1659).

yüz kalıbı : İnsan yüzüne alçı dökülerek alınmış kalıp, bu kalıptan çoğaltılmış yüz heykeli, mask (TS, s. 1656).

yüz karası : Utanılacak durum veya şey (TS, s.1659).

yüz örtüsü :Peçe (TTS, s.1036).

yüzük kaşı :Yüzüğün üst kısmı, yüzük tümseği, taşı (TTS, s. 662).

yüzük parmağı : Serçe parmaktan önce gelen parmak

(TS, s.1659; TTS, s.1509).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*